

Elft (*Alosa alosa*) (H1102)

1. Status:

Habitatrichtlijn Bijlage II (inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: De elft is een trekvis die vroeger veel gevangen werd in de grote rivieren, maar nu vrijwel uit Nederland is verdwenen. Ze behoort tot de haringachtigen (*Clupeidae*). Met een maximale lengte tot ruim 80 cm is de elft de grootste vertegenwoordiger van deze familie. Het geslacht *Alosa* onderscheidt zich van de rest van de haringachtigen door het bezit van twee verlengde schubben aan het begin van de staartvin. De elft lijkt sterk op haar familielid de fint (*Alosa fallax*; H1103) maar wordt iets langer, is iets 'hoger' van bouw en heeft een groter aantal aanhangsels op de eerste kieuwboog: 90 tot 155 bij de elft, 35 tot 60 bij de fint.

Relatief belang binnen Europa: aanzienlijk

De elft kwam voorheen voor in West-Europa, van Zuid Noorwegen tot Spanje en langs de Middellandse Zee. In het noorden van Europa is de elft momenteel zo goed als uitgestorven, terwijl ze in Zuid-Europa zeldzaam is geworden. Enkele Franse rivieren (Dordogne, Garonne en Loire) herbergen nog relatief grote populaties van vele tienduizenden individuen. De soort is eveneens vrij algemeen in de Ierse rivieren. In Nederland wordt de elft momenteel als uitgestorven beschouwd, vroeger kende de soort in ons land een grote populatie in met name de Rijn. De elften van deze populatie plantten zich stroomopwaarts in Duitsland, onder meer in de Rijn, Moezel en Neckar. In de Bovenrijn⁴ in Duitsland is recent een kleine mogelijke voortplantingsplaats (paaiplaats) van de elft waargenomen. Momenteel wordt in Duitsland een studie uitgevoerd naar de mogelijkheden voor een eventuele herintroductie. Recentelijk worden af en toe elften waargenomen in de vispassage langs de stuw bij Iffezheim.

3. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: In Nederland kwamen elften in het verleden veelvuldig voor, zowel in de Rijn, IJssel als Maas; ze paaiden stroomopwaarts in Duitsland en België. In hoeverre de Grensmaas potentieel geschikt is als paaiplaats is onbekend. Momenteel is er mogelijk nog een zeer kleine paaipopulatie aanwezig in de Rijn in Duitsland, zodat ons land nog steeds een opgroei- en doortrekfunctie heeft voor de soort. Volwassen elften wordt momenteel zeer zelden waargenomen in Nederland.

In het zoete water zijn tussen 1969 en 1993 slechts vier vangsten van elften bekend, naast wat waarnemingen uit het stroomgebied van de Eems. In 2003 is een elft gevangen op zee bij Den Helder. Opmerkelijk was de vangst van een drietal elften (waaronder een vrouwtje met eitjes) in het benedenrivierengebied in het voorjaar van 2004. Waarnemingen van juveniele elften zijn niet bekend. Waar in het verleden de belangrijkste opgroeigebieden van de juveniele elften lagen is onduidelijk, maar delen van de uitgestrekte Maas-Rijn-delta zullen zeker belangrijk zijn geweest voor de soort.

Huidig voorkomen en Natura 2000: Recentelijk is een kleine paaiplaats van de elft vastgesteld in de Bovenrijn (Duitsland); dit is de aanleiding geweest om in Nederland (doortrek)gebieden voor de soort aan te melden voor de habitatrichtlijn. Of het hierbij gaat om een natuurlijke hervestiging van de soort, een incidentele paai van zwervende individuen van andere rivierpopulaties of een kleine restpopulatie die zich heeft weten te handhaven is onbekend.

⁴ In tegenstelling tot wat is aangegeven in Janssen & Schaminée (red., 2004) is de soort hier niet geïntroduceerd.

Nr.	Natura 2000 gebied	functie	bijdrage
67	Gelderse Poort	doortrek	>15 %
68	Uiterwaarden Waal	doortrek	>15 %
109	Haringvliet	doortrek / opgroei	>15 %
111	Hollands Diep	doortrek	>15% *
111	Hollands Diep	doortrek	2-15 %
112	Biesbosch	doortrek	>15 %
113	Voordelta	leefgebied	>15 %

Voorkomen van elft in Natura 2000 gebieden

* In het Natura 2000 gebied Hollands Diep is de bijdrage van het Vogelrichtlijndeel aanzienlijk groter dan van het Habitatrichtlijndeel

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: In de negentiende eeuw was de visserij op de Rijn en de Maas een bloeiend bedrijf. Tussen 1930 en 1940 is de elft praktisch uitgestorven, waarbij overbevising de voornaamste oorzaak was. Een belangrijke andere oorzaak was de teruglopende waterkwaliteit en normalisatie van de rivieren (bijvoorbeeld in de Maas) met bouw van kunstwerken zoals stuwen ('verstuwings'). In ons land vormde het zoetwatergetijdengebied vroeger waarschijnlijk een belangrijke opgroeiplaats voor elften. De elften populatie was al ernstig teruggelopen in aantal voordat watervervuiling een probleem werd, maar de watervervuiling zal de extra genadeklap zijn geweest. Ondanks een enkele incidentele waarneming wordt de soort momenteel nog steeds als in ons land uitgestorven beschouwd. Er is namelijk geen enkel bewijs voor een zichzelf instandhoudende paaipopulatie van de elft in één van de rivieren die door Nederland stromen.

Recente ontwikkelingen: Er begint zich een toename af te tekenen in het aantal waarnemingen van elften in het rivierengebied in de laatste jaren, al blijven zulke waarnemingen uitermate schaars.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig

In ons land geldt de soort als uitgestorven (terwijl mogelijk in Duitsland recente natuurlijke herkolonisatie van de Rijn plaatsvindt). Vroeger kwam de elft voor in het stroomgebied van Rijn, Maas, Eems en Schelde.

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig

Er is geen (doortrekkende) populatie van de elft in ons land bekend. De waarnemingen betreffen slechts enkele losse waarnemingen van optrekkende volwassen elften.

Beoordelingsaspect leefgebied: zeer ongunstig

De elft kan ons land niet of nauwelijks als doortrekgebied gebruiken. Voor de elft geschikte opgroeigebieden (goed functionerende estuaria en zoetwatergetijdengebied) zijn door de aanleg van de deltawerken verloren gegaan. Daarnaast vormen migratiebarrières in de Maas (bij Grave) en Schelde een groot obstakel voor trekvis. In de Rijn en Eems is de situatie voor de 'optrek' van vissen iets gunstiger. Ze kunnen de Rijn via de Nieuwe Waterweg en Waal op zwemmen tot voorbij Iffezheim. Maar de Haringvlietdam en Afsluitdijk werken waarschijnlijk als een belemmering voor de doortrek.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

Ondanks het herstel van de waterkwaliteit en de aanleg van vispassages is de elft tot nu toe niet in ons land teruggekeerd als zich voortplantende populatie. Zeer waarschijnlijk is de belangrijkste oorzaak het ontbreken van goed functionerende estuaria. De uitvoering van de plannen voor de Haringvlietdam op een 'kier' zal resulteren in een verbeterde doortrekbaarheid, maar zal niet de nodige estuariene leefgebieden opleveren.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding moet er een levensvatbare populatie elften in ons land aanwezig zijn die vrij migreert tussen de zee en paaiplaatsen in het stroomgebied van in ieder geval de Maas en Rijn.

Oordeel: zeer ongunstig

Staat van instandhouding		
Aspect	1994	2004
Verspreiding	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Populatie	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig

5. Bronnen

- Boer, W.F. de, 2001. Verbetering van vismigratie door de Afsluitdijk: wat wil de vis? Werkdocument RIKZ/AB/2001.605x.
- Emmerik, W.A.M. van & H.W. de Nie, 2006. De zoetwatervissen van Nederland. Ecologisch bekeken. Vereniging Sportvisserij Nederland, Bilthoven.
- Groot, S.J. de, 1990. The former allis and twaite shad fisheries of the lower Rhine, the Netherlands. J. Appl. Ichthyol. 6: 252-256..
- De Groot, S.J. de, 2002. A review of the past and present status of anadromous fish species in the Netherlands: is restocking the Rhine feasible? Hydrobiologia 478 (1-3): 205-218.
- Janssen, J.A.M. & J.H.J. Schaminée (red) (2004). Europese Natuur in Nederland. Soorten van de Habitatrichtlijn. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Nie, H.W. de, 1996. Atlas van de Nederlandse zoetwatervissen. Media Publishing, Doetinchem.
- Maitland, P.S. & T.W. Hatton-Ellis 2003. Ecology of the Allis and Twaite Shad. Conserving Natura 2000 Rivers Ecology Series No. 3. English Nature, Peterborough.
- Patberg, W., J.J. De Leeuw & H.V. Winter, 2005. Verspreiding van rivierprik, zee-prik, fint en elft in Nederland na 1970. RIVO-rapport C004/05. RIVO, IJmuiden.
- Winter, H.V., I. de Boois, H.A.W. Wiegerinck & H.J. Westerink, 2005. Jaarrapportage Passieve Vismonitoring Zoete Rijkswateren: fuik- en zalmsteekregistraties in 2004. RIVO-rapport C036/05.